

MAGYAR RÉGÉSZETI KRÓNKA.

ÍRJA

IPOLYI ARNOLD.

M. T. AKAD. L. TAG.

A tér szűke miatt elhagyva ez alkalommal Közleményeink Régészeti Repertoriumát, folytatjuk a Régészeti Krónikát, vagyis mindazon hazai újabb régészeti felfedezéseknek feljegyzését, melyek akár egyenes bejelentés nyomán a Bizottság által tárgyalattak, akár egyéb magántudósítás s a napisajtó által az Archaeologiai Bizottságnak s egyes tagjainak tudomására jutottak, a tárgyakat a helynevek s folytatott folyószám alatt sorozva elő.

553. Szécsény m. városban, Nógrádvármegyében, 1862-ben, februárhó 24-dikén pincze ásás alkalmával felfedezett régiségek híre terjedvén, miután a hír nagyítva, rézkoporsók sat. kiásásáról, ezeknek s egyéb leleteknek szétrombolásáról szólott, Kubínyi Ferencz biz. tag az ügy megvizsgálására készséggel vállalkozott, s a bizottság megbízása következtében tüzetes jelentést tett. E szerint a szécsényi vár falán kívül eső, úgynevezett Ujváros területén, hol hajdan temető volt, találtattak az említett ásás alkalmával számosabb koporsók. Ezek egyikében selyem- s arany ruha szövetek mellett találtattak: 1) 1½ aranyat nyomó, sárga, zöld és fekete zománccos s több türkissel (vagy is malachitkövel) díszített gyűrű, 2) mintegy 20 fekete gyöngy pasztából, 3) érdekes koporsószegek ezüsből, némelyek gömbölyűfejük, mintegy forintos nagyságúak; mások kisebbek, csillagfejük, valamint félhold alakúak, mindannyi ezüsből; 4) egy ezüst karika, alkalmasint női ékszer. A tárgyak a 16-dik századból valók. Mindez utóbbi tárgyakból Vancsó Gyula ajándékából több példányt nyert Kubínyi úr a nemzeti Muzeum számára, mind pedig ugyan ezen célra az említett aranygyűrűt saját tetemes költségével megszerezte. Ugyanott egy régebben talált rendkívüli nagyságú vasbilincset is kapott ezen célra ajándékban a város előljáróságától, valamint Nyikos Lajos úrtól régi sarkantyúkat és *Bregetiumban* talált római réz kulcsot.

Ugyan ezen alkalommal Kubínyi Fer. úr a Szécsény melletti

554. Dolányi pusztán talált arany sodrony gyűrűt, mely a kis-terennei kelta arany sodronyokhoz hasonlón, szinte egy darab aranyszálból készült, s 3 db. körmőczi arany sulyú, Nagy Andor úrtól ezen értékben szerzett meg s ajándékozott a muzeumnak.

Hasonlón

555. Somos-Ujfaluban (Nógrádban) az ottani úgynevezett *Pogányvár* alatt talált két kelta érmet vett ajándékban Koch Antal bányatanácsos úrtól. Az említett helyen, jelentése szerint, hasonló tárgyak már több ízben találtattak volna, de a lakosok által néhány garasért a zsidó korcsmárosok birtokába jutottak. Koch úr ezentúl azoknak nagyobb díj melletti megváltására ajánkozott, hogy velök a nemzeti Muzeumot gyarapíthassa.

Jelenti szinte ez alkalommal Kubínyi úr, hogy

556. Losonczon a Lambert nádor idejében épült gótízlésű református egyház 1849-ben az orosz pusztítás alkalmával leégvén, a tűz által sokat szenvedett falai is összedőltek volna, úgy hogy helyébe újabb templom épült, némi utánzott gótízlésben; de a régi torony falai még megmaradtak volna ugyan, ellenben fájdalom a régi gótízlésű ajtófél faragványai is szétromboltattak! A régi templom körülkerítve volt fallal, s állítólag

Hunyadi János ideje óta vár gyanánt védelmi helyül és menedékkül szolgált, több toronybástyával lévén ellátva. Ezek közül is fájdalom a négyszögletű fő bástyatorony, mely belül szép gerendázattal volt ellátva, nincs többé! Itt tartattak hajdan a megyei úgynevezett messorialis gyűlések s a helybéli helvét hitvallásuak conventjei. A bástyák elhordatván, a volt falkerítés délkeleti oldalán áll még csupán egy szinte négyszögű bástyatorony, a templomot környező sétatér sarkán. Van még a kérdéses templom falaiból fenmaradt, állítólag igen régi feliratú emlékkő is a reform. egyház birtokában, melynek biztosítását s lerajzolását ajánlá Kubínyi úr. Reményljük, hogy az illetők megörvendeztetik vele a bizottságot.

Végre hasonló tudomására juttatja a bizottságnak, figyelmébe ajánlva, hogy

557. Kalandán (Nógrádban) az ottani gót stílusú kis templom vandal módon szétromboltatván, a Kalandai családnak benne levő régi XVI-dik századi szép faragványú sírköve is (kiadva Mocsárynál Nógrádvármegye I. 166.) az új egyházba áthozva, folytonosan ki van téve a rombolásnak. Megóvására a Bizottság a kellő lépéseket azonnal megtette.

558. Pécsel. Az Archaeol. Közlemények előbbi kötetében a régészeti krónika 532. sz. a. említett pécseli román ízlésű reform. templomnak szándékolt lerontása megakadályozása végett az Akademia Archaeologiai Bizottsága rögtön folyamodott mind az illető egyházi, mind pedig a megyei hatóságokhoz, hogy ezen műemléket az azt fenyegető szükségtelen lerontástól megóvnák. Egyszersmind pedig intézkedett, hogy Berg és Hencz szakértő győri műépítész urak az egyház alap- és felrajzát, valamint műrészleteit felvegyék. Az egyházi és polgári hatóságok válaszából kitűnt, hogy az egyház máris legnagyobb részt lerontatott. Ellenben Berg és Hencz építész urak mindent megtettek, hogy a még fen levő s feltalálható részletekből az egésznek képét a mennyire lehetett összeállítsák, mint ezt a pontos leírás mellett beküldött rajzok tanúsítják. Nevezetesen kitűnő érdekű, az egyház román s átmeneti ízlése részletein kívül, felfedezett falfestményének töredékrészlete. A tárgy leírása és rajza az Archaeologiai Közlemények során közzé fog tétetni.

559. Buda. Az Archaeologiai Bizottság egyik kitűnő feladatául tekintvén a főváros, nevezetesen az ó-budai római Aquincum régi fekvésének s emlékeinek teljes és kimerítő vizsgálatát és felvételét, ezzel helyben lakó több tagjait megbizta, azon megfigyeléssel, hogy a feladat terjedelmes és költséges volna végett magokat tehetős és befolyásos műpártoló és régiségkedvelő egyénekkel összeköttetésbe helyezték. Tárgyalás közt a bizottság figyelme a főváros egyéb középkori maig fenálló emlékeire is kiterjedvén, mint Budavár házainak régibb részleteire, s régibb bástyafalai közül egyedül épen fenmaradt egy toronyra, a lánczhídtól jobbra, hol az úgy, mint többi környezete nem sokára talán újabb építményeknek kénytelenítettik helyt adni, kívánatosnak látszott, hogy ezen maradványok már most alkalmilag is részletenként s egyenként lerajzoltassanak, mire nézve különösen Henszlmann biz. tag úr felkérte; másrészt az albizottság tagjai oda utasítottak, hogy a még fenálló romok és részletek iránti tájékozás végett, a levéltárakban található alaprajzok, régi telekkönyvek s felmérések nyomán a testvér főváros hiteles régi térképe készítsék el s ez tétessék idővel közzé.

560. Ó-Szőnyben folytatott ásások (lásd a Közlemények előbbi kötetében 394. sz. a.) rajzait Malek útbiztos úr beküldvén, belőlök ismét érdekes substructiók és hypocaustumok nyomai tűnnek ki; melyek a bizottságnak már az említett múlt alkalommal ezek iránt határozatba hozott gondoskodását s eljárását még sürgetőbbé teszik.

561. Szeged. Az itteni alsó városi ferencziek gót egyházának építészeti felvételeit és számos rajzait hozzá mellékelte leirással volt szerencsés a bizottság Molnár Pál

építész-mérnök úrtól megnyerni; mit munkálatai során a mint költsége engedi, igyekezni fog közleményeiben kiadni.

562. Csatkán ,

563. Marczaltón és

564. Koronczón talált érdekes kőbalták rajzai mutattattak be Kubínyi Fer. úr által a Bizottságnak.

565. Győrből a Bizottság a ft. káptalan liberalitásából könyvtára egyik érdekes XV. századi képes hártya-codex antiphonaléját nyerte meg s képecseinek lemásoltatásául jövő kiadása végett.

566. Székes-Fehérvár. Az itt bizonyos háznak építése alkalmával napfényre jött érdekes építészeti részletek és mozaik darabok alkalmat adván Pauer János l. tag úrnak a székesfehérvári sz. István által épült basilika s annak alapromjai ismertetésére, az Akademia Archaeologiai Bizottságát ennek bővebb vizsgálatával bízta meg. Mely feladatnak a Bizottság úgy felelt meg, hogy tetemes költség gyűjtésével az alap falaknak kiásatását fogantatba vette, s ezt nagyszerű ásatások által azon részeiben a hol hozzá férhető, eszközölte is. Mind ezen munkálatok tüzetes leírása, a felfedezések s az alapfalak rajzai, a Bizottság által annak idején, amint a munkálatok befejezve lesznek, ki fognak adatni.

567. Tisza-Szőlősről jelentik a Bizottságnak, hogy ezen helység határának Aszti nevű helyén aranytárgyak, alabastrom tábla s teke ásattak ki, melyek iránt a Bizottság adott alkalommal bővebben fog vizsgálandni.

568. Óbuda Fehéregyház. Ifj. gr. Nádasdy Ferencz és társai értesítik a Bizottságot, hogy miután a fehéregyházi Árpádsír felásatásában akadályoztattak, az ezen czélra gyűjtött 122 ftot a Bizottságnak azon kéréssel adják át, hogy a Bizottság által alkalmasabb időben netalán intézendő ásatásokra szolgáljon. Mely esetben alólírottak is az ily vizsgálatok tanulmányozása végett magukat a munkálatoknál alkalmaztatni kérik. A Biz. köszönettel fogadván a bizodalmat, addig is míg e tárgyban intézkedhetik a pénzösszeget a takarékpénztárban tőkésíti.

569. Győr városa területén kiásott több érdekes római köemlék a városi hatóságtól a nemzeti muzeum számára eszközöltetett ki a Bizottság által. Hasonlón

570. Kassa városa hatóságától kieszközleni sikerült a Bizottságnak, hogy a kassai dom csúcsáról levett régi csonka szobrok, állítólag a templomot építő fejedelmek I. Károly, Lajos és Erzsébet vagy sz. István, László és Imre szobrai a nemzeti muzeumnak átengedtettek. Úgy szinte

571. Csáktornyai várban gróf Festetics birtokában lévő egy római emlékkő, valamint Malikóczy sírszobra a Bizottság megkeresése folytán a birtokos ő méltóságával a Nemzeti Muzeumnak ajándékozott.

572. Verőcze megyében a **Fruska Gora** görög zárdái között felfedezett bizancki ízlésben épült egyik zárdaegyháznak rajza Storno műértő hazánkfi által a bizottsággal közöltetvén, a bizottság ezen érdekes emlékek saját költségén megvizsgálását s megfelelő építészeti felvételét elrendelte.

573. Egerben a várban létezett régi székesegyház romjainak az egri Érsek ő excellentiája s az ottani ft. káptalan nagylelkűleg felajánlott költségén történt kiásatására a Bizottság egyes tagjai befolyván, ezen érdekes emlék leírását s felvételét kiadásában idővel reményli a közönség elébe terjeszthetni.

574. Székesfehérvár városa birtokában lévő több érdekes ottani római és középkori kőfaragványt a Bizottság, közbenjárása által, a városi hatóság hazafiú készségéből szinte a Nemzeti Muzeum számára kieszközölt.

575. Ó-Budán legújabbán felfedezett régi sírok vizsgálatában a Bizottság

tagja Rómer úr járt el, s eljárása érdekes eredményét az akadémia osztály ülése elébe fogja terjeszteni.

576. Tőssi sveiczi zárdában lévő árpádházi királyaink emlékeinek rajzait Botka Tivadar leírásuk kíséretében szíves volt a Bizottságnak megküldeni.

Hazai régiségek s műemlékek vizsgálatára és felvételére a bizottság utaztatta tagja közül

Zalában a **göcsei** vidéken Rómer Florist.

Szepesben és **Sárosban** Ipolyi Arnoldot.

Borsodban Henszlmann Imrét, vállalkozott ezenkívül:

Nógrádvármegye régiségei vizsgálatára Kubinyi Ferencz Rómer Floris kíséretében. Ugyancsak keleti magyar emlékek vizsgálatára s nevezetesen a Corvina könyvtár felkeresésére, úgy a bizanczi, valamint classicus műemlékek tanulmányozására a keleten, Törökországban, Konstantinápoly és vidékén, valamint Görögországban Athenaeben és vidékén Kubinyi Ferencz nagyobb utazást tett Henszlmann Imre és Ipolyi Arnold társaságában.

A fm. Helytartótanács felhívása következtében a Bizottság a hazai műemlékek fentartására alakítandó felügyelő országos bizottmány ügyében újabb javaslatot terjesztett elő. Valamint a fm. Helytartóság megkeresése következtében III. Béla királynak 1848-ban Székesfehérvárott kiásott tetemei iránt kívánt véleményt terjesztett elő.

A Nemzeti Múzeumba az 1862 év folytán beküldött régiségek sorozata :

577. Baranyából kard és kardmarkolat aranyos gombja. Neumann uradalmi mérnöktől.

578. Orosházáról Vespasian és Traján érmei.

579. Vanyorczról (Nógrád) Hadrián ezüst érme.

580. Balassa-Gyarmat (Nógrád) Miksa kir. denárja.

581. Budáról római kőkoporsóban talált Venus-szoborka bronzból.

582. Nagy-Kérről Báthori Zsigmond érmei.

583. Keresztesről gr. Károlyi György birtokán talált vassarkantyú.

584. Cservenkáról a terecskei határban talált cserép csupor.

585. Baracskáról (Fehér megyében) római és régi magyar ezüst és réz érmek Kandó Józseftől.

586. Golubácz falu területén talált római ezüst érmek Hoffmann Bódogtól.

587. Kula helység területén (Bács megyében) talált bizanczi arany DN. FO-CAS PERP AVG képével.

588. Ennyingről Batthyányi Fülöp herezeg birtokán talált római s régi magyar érmek.

589. Fenéki pusztán (Zalában) talált régi vaseke részek gróf Festetics Taszilóttól.

590. Ó-Kanizsán talált olvashatlan feliratu ezüst érem Szabados Antal lelkésztől.

591. Terenyén a hegytetőn talált rézkori tárgyak : bronz tekercsek, tölcsér alaku rezek és más töredékek

592. Félegyházán (Kis Kunságban) talált kelta ezüst érem, Molnár Anna asszonyosság ajándéka.

593. Pesten Szűcs Anna assz. majorjában kiásott későbbi magyar és külföldi érmek.

594. Tót-Vázsonyban (Veszprém megye) a bögei pusztán egy régi templom alapjából kiásott rozsdás vasbuzogány.

595. Dorozsmán (Kis Kunságban) a város közepén kiásott bronz régiségek : fejsze, behajtott nyelvű lapoczka-féle eszköz, fejszetöredék; a város ajándéka.

596. Pándon (Pest megyében) talált „Faustina junior“ sárga réz érem.

597. Büttösben (Abaujban) 1854-ben talált rézvész-féle kelta tárgy, Zsarnay Józseftől.

598. Tatárfalván (Szatmárban) talált bányász-csákány rézből, Szél Farkastól.

599. Balaton partján talált sarkantyú és csattöredékek Sárváry Sándortól.

600. Libercse helység területén (Nógrádban) egy barlangban talált sisak, vas-sodronyból, Madách Imre ajándéka.

601. Pénzeskuton (Veszprémben) kelta rézvész, báró Splényi Béla ajándéka.

602. Telkenyéren, Erdélyben talált Zsigmondkori ezüst érem s téglatöredék, melynek felirata, a mennyre kivehető, ez : eg3 — — alt heletem mos es ha — — — mint Cel ni terte — — — Berzet ki nem követi. Várady Ádám ajándéka.

603. Somogy és Tolna megye határán (hol?) erdőföld szántása alkalmával talált rézbuzogány. Liber József ajándéka.

604. Rákoson (Pest mellett) talált régi ezüst gyűrű, jobb és bal oldalán lefüggő lakattal, Zsivora György ajándéka.

605. Fehérvárrott a sz. István basilika ásása alkalmával talált érem, mely I. Ulászlónak eddig annyiból ismeretlen érme volna, hogy rajta neve kétszer, az elő s hátoldalon jön elő Magyarország czimerével s a lithvaniai lovaggal.

606. Szászka-Bányán (Krassó) egy téglavetőben talált kétélű kard, Muny Frigyes ajándéka.

607. Pesten a városligeti tó ásása alkalmával talált hamvveder s V. István érme; ugyanott a Müller-féle telken talált cserepek.

608. Ó-Budai szőlőhegyekben talált római ezüst érmek : Nero, Severus, Sept. Constant. jun. Valentinianus sat. Piringer János ajándéka.

609. Alcsút (Fehér megye) helységben Pintér József udvarának hegy felőli partos részében talált fehér márvány táblára domborúan vésett Mitras emlék, Mészáros Károly lelkész ajándéka.

610. Arad megyében (hol?) talált régi görög ezüst érem : Molossi Epiri és római ezüst érmek : Afrania (caput muliebre galeatum) hátul SAFRA ROMA (Victoria in citis bigis) Coponia et Sicinia, Sentia, Terentia, Lucanus, C. Julius Caesar.

611. Szennyesi pusztán (Szabolcsban) talált kelta rézvész és vassarkantyú, Patay József ajándéka.

612. Mátra-Verebelyi egyház magyar feliratu 1605-diki harangja.

Ismeretlen helyekről beérkezett más kisebb tárgyak mellett érdekesebb adományok még ezen felül : domboru metszetekkel ékes csont nyereg, állítólag Mátyás király nyerge, gróf Zichy Jánostól. — Hallstadtban 1829. kiásott bronzok és vaskori tárgyak gyűjteménye báró Prokesch Osten ajándékából. D. Jelinek Zsigmondtól : réz tál közepén sas képe, 1584 évszám és L H betük. Régi érem darabokat s gyűjteményeket ajándékoztak : Csanádi Ferencz, Kubinyi József, Varga Lőrincz, Csala Gerő, Vidacs Károly, Somody István, gr. Battyányi Imre, Bonnáz Sándor püspök, Justh Dénes, Gyügyei József, sat.

A hírlapokból folytatólag a következő nevezetesebb hazai leletekről értesülünk.

613. Aj Torna megyei helységben, a Pesti Napló 1862, 63. sz. tudósítása szerint tetemesebb mennyiségű leginkább 1650—1705-diki ezüst pénzek találtak, melyek alkalmasint a kuruczvilági zavarok alatt ásattak el. Gr. Keglevich Béla az ezen leletből

részére jutott pénzeket azon ajánlattal küldé meg a nemzeti muzeumnak, hogy az intézet válogassa ki magának azon érmekeket, melyeket megtartani kíván. Ezen lelkes ajánlat folytán a muzeumnak régi pénzgyűjteménye 93 érdekes ezüst pénzzel szaporodott, melyek többnyire I. Lajos által verettek, van közöttük III. Zsigmond lengyel királynak is négy, s az olmtüezi püspököknek tiz darab pénze.

614. Podheringen létező Rákóczy házról közli a Vasárnapi Ujság 1862, 10. számában Lehoczky úr, hogy ezen épületben verette II. Rákóczy Ferencz 1704—1706-ban azon X és XX számmal jegyzett rézpénzeket, melyek pro libertate köriratot viselnek. Ily nemű régi pénzeket, de más különféle öntetű csákányokat és buzogányokat szántás vagy ásás alkalmával ott, úgy mond, gyakran találnak. Érdekes a többi közt azon két régi csákány érczből, melyeket nem rég e vidéken találtak s az uradalom birtokában vannak.

615. Fületelken a K. Küküllő völgyében, a Pesti Napló 1862, 94. sz. tudósítása szerint, a mint az ottani szász lakosok az erdőben utat vágtak, nem igen mélyen kincsre találtak, mely mintegy 200 év óta lehetett a földbe elrejtve. A pénzek kisebb része lengyel, míg a nagyobb rész magyar. Az erdélyi pénzek általában Báthori G. és Bethlen G. korabeliek, míg a magyarországiak többnyire a mohácsi csatával egykorúak. A találmány áll összesen 431 darab ezüst pénzből, mely közt vannak még ezüst denárok I. Ferdinand és II. Mátyás korából, néhány lengyel és lithvaniai denár, brandenburgi ezüstpénzek sat. Ezen pénzek egyes darabjai árultattak a segesvári iskola igazgatóság által, s a bejövő pénz a fületelki egyház építésére fordítottatik.

616. Berzán, Aradmegyében a Körös mellett több 1000 darab régi ezüst pénz találtatott az Ország 1862. 20. sz. tudósítása szerint. A pénzek a tudósító leírása szerint nagyrészt rómaiak, Dacia és Pompejus felirattal.

617. Tard Borsodmegyei helységben, Egertől mintegy másfél óra távolságra Mezőkövesd felé lejtő domb emelkedik, melynek, mint az Egri Posta 1863, 3. sz. tudósít, a szóhagyomány szerint itt táborozott tatároktól maig tatárdomb a neve. A falu lakói, a közöttük elterjedt és hivenőrzött népmonda szerint, úgy mond, állítólag szinte tatárok utódai volnának. Ez említett tatárhalom aljában, melynek egész környékét még alig egy század előtt is sűrű vadon boritá, nem rég új temető nyitattott, melynek kiásott sírüregeiben porlodó emberi kaponyák és csontok közt apró régi cserépedények találtattak, melyek közül néhány épebbet, az ottani lelkész egri érsek ő excellentiájához rendelkezésére beküldött. Becsesebb régiségtárgyak eddigelő az illető helyen nem fődöztek fel. Régészetünk érdekében azonban, úgymond a tudósítás, felettébb kívánatos, hogy a további ásások alkalmával e helyiségre különös figyelem forditassék.

618. Péterfalván Erdélyben, mint a Kronstadter Zeitung nyomán az Ország 1863. 34. sz. tudósít, mintegy 60 őskori pogány sirra találtak a falu mellett, s azokat nagyrészt ki is ásták. Lettek ez alkalommal cserepeket, csontokat és hamut. E vidéken már több ily temetkező hely nyomára akadtak.

619. Nagy-Szombatból írják a Lloydnak a Pesti Napló 1863 23. sz. szerint, hogy az egykori városi bástyafalak utolsó kapuját is lerombolták közelebből, s falaiban több régi zsidó sirkövet találtak berakva.

620. Székely Földváron Erdélyben talált római régiségek ismertetését közli a Kolozsvári Közlöny 1860. 72. számú tárczája Torma Károly úrtól, mit kitünő érdekénel és szakavatott leírásánál fogva a tudósító beleegyezésével itt mint illetékes helyen átveszünk. „A „Verein für siebenbürgische Landeskunde“ történettudományi osztályának folyó hó 14-én tartott gyűlésében a jelenlevők nagy érdeklődéssel szemlélték néhány az 1859-ki és folyó év tavaszán Székely-Földváron (a Maros jobb partján, Marosujvárral épen szemben) kiásott római régiséget, melyeket eddigi tulajdonosuk báró Löventhal Sá-

muel ur megszemlélés végett — miután azokkal már azelőtt az erdélyi muzeumnak kedveskedett volt — szives volt közölni a „Verein“ tagjaival.

A szemlére kitett tárgyak a következők valának :

621. Feketebarnára égetett (*terra-cotta*) háromfültű cserépedény, hihetőleg bortartásra használt *amphora*.

622. Női alakot ábrázoló, veresre égetett cserépedény (valószínűleg ez is *amphora*), de melynek teteje, illetőleg a női alak feje hiányzik.

623. Bronze-öntetű sasfő, mely — miután belül egészen üres, és csőrén két, az orrlyukakat ábrázoló nyílás van alkalmazva, — hihetőleg házi használatra szolgáló vízeresztőnek (*Antefixa*) vala alkalmazva.

624. 1" vastagságú fehérmárvány*) tábla, melyre következő ábrázolat van faragva : tunicába öltözött római férfi — mely alaknak azonban derekától felső része hiányzik — lovon ülve, a ló alatt oroslány mardos egy bikát; a hátlapon ugyanazon lovas alaknak — azonban a bika és oroslány ábrája nélküli — utánzása. Talán a jobb művész vésőjéből eredett előlap ábrázolatát más kéz akarát utánmímelni, mi azonban az utánzónak nagyon primitív módon sikerült. Így a lovas lábszárai aránytalanul hosszúak. — Fél-dombormű (bas-relief). — Szerfelett hiányos lévén a tábla, a rajta levő ábrázolat jelentését meghatározni nem tudom.

625. 1 1/2" vastag fehérmárvány fogadmányi tábla (*tabula votiva*), következő féldomboru ábrázolattal : „álló, félig meztelen *Hercules* jobbával obligát buzogányára támaszkodva, baljával egy csak megkezdett kisdéd alakot ölel át. Ballába alatt szakálas agg férfiunak feje látható. E férfiunak többi része — épen itt eltörve lévén a tábla — hiányzik. *Hercules* alakjától — fejének irányában — balra ökörnek hátulsó lábai és farka láthatók. Sajnos azonban, hogy e tábla e helyütt is megvan csonkitva. A hátlapon egy férfiunak — hihetőképén *Hercules*nek — csak durvájában körvonalozott alakja látható. Tán épen az imént említett primitív kéz akarát *Hercules*t kevésbé nagyobb alakban mint az előlapon — azonban más állásban utánozni.

Hercules mint a hősiség idealja tekintetett a hellenek s rómaiak által, s antik ábrázolataiban a küzdelmekről megacézózott s kipróbált erő vala a főkifejezés¹⁾. Mint ilyenek fegyverzete, illetőleg plastikai ábrázolatainál ismertető jelei az oroslánbőr, buzogány, kézij valának. Az utolsó fegyvernem kivételével mindezen tárgyak ábrája e tábla *Hercules*ének ábrázolatán is fellelhetők. Azon kisdéd alak, melyet táblánkon *Hercules* baljával átölelve tart, hihetőleg a nyöstényszarvas által táplált s újból megtalált fiára, a kis *Telephosra* vonatkozik, *Hercules*nek ily ábrázolata gyakori lévén, különösen az *Antonine*k korszakában²⁾, a melyben készült valószínűleg e tábla is. *Hercules* továbbá ugy is tiszteltetett, mint a *marhacsordák*nak *felügyelője*, *védője*, s mint ilyenek gyakoriak ábrázolatai³⁾.

A táblánkon *Hercules*től balra, habár csonkitva szemlélhető marhának torsojából következtetve némi bizonyossággal állithatjuk fel azon véleményünket, hogy *Hercules*nek, mint a *marhacsordák védőjének* tiszteletére lehete, fogadmánykint, ezen tábla felál-

*) Hihetőleg a Torda melletti *Szind* mészkőtöréseiből. — Az *Apulum* — károly-fehérvári, *Salinae* — tordai, s több más e tájakon eső, így a székelyföldvári, római telepítvényromokban kiásott szobor, oszlop, párkánydiszitmények, s más plastikai ábrázolatok anyaga jobbadán a *szindi* márványtörésekből származik. Kétségtelenné teszi ez állítást a többszörösen s legnagyobb figyelemmel véghezvitt anyagösszehasonlítás, nem különben *Szind* közelsége az említett helyekhez. T.

¹⁾ L. K. O. Müller, Handbuch der Archeologie der Kunst. Breslau 1848. §. 410. 1.

²⁾ L. u. o. §. 410. 8.

³⁾ L. u. o. §. 411. 5.

litva. — A Hercules ballába alatt levő alak ki- és miségét — tetemesebben lévén itten az ábrázolat megcsonkítva, mintsem abból következtetést lehetne vonni — meghatározni nem tudjuk.

626. 1 1/2" vastag fehér márványtábla, melyre féldomborműben következő ábrázolat van faragva: álló, félig meztelen ifju torsoja (a fő hiányzik), jobbról balra vetett görög köpenynyel (*chlamis*); balfelén oltár (*ara*, *cippus*, vagy tán még inkább oszlop) alatta sas.

Valószínűleg ez alakban *Ganymed* van ábrázolva. Nem lehetetlen azonban, hogy ezen tábla fogadmánykint *Jupiternek* is lehetett emelve, habár egy *férfi* Jupiter ábrázolata feltevésének, e tábla *ifju* alakjánál, a tagok gyöngédsége, nem különben a meztelenség némileg ellentmondana, nem vala ugyanis szokatlan a *sakáltalan*, *fiatal* ¹⁾, nem a *félig*, sőt *egészen meztelen* Jupiternek plastikai előállítására is ²⁾.

Hogy tehát Jupitert ábrázolja-e e tábla obligát sasával, vagy pedig Ganymedet urának jelvényével? a tábla töredezettsége, hiányzó részei, és főként durva faragása miatt eldönteni nem tudjuk.

627. Bacchanalis jelenet féldomborműben ábrázoló, mintegy 2" vastagságú fehérmárvány — fogadmányi? — tábla. Ezen darab is csonkán ásatott ki, s így valószínűleg csak is felerészét bírjuk benne az érdekes jelenetnek, mely is következő: bacchansnő tánczó állásban, jobbában a vennyigebotot (*thyrsus*) tartja; balját — hol épen a tábla el van törve — kinyújtva. A thyrsus csucsáról lefutó szőlőgerezdet oldalt kis bacchansfiu térdre hajolva metszi görbe késével. E mellékábra alatt satyr és e mellett más férfialak látható. — E két utóbbi alaknak csakis felső része látható, itten is ellévén a tábla törve.

Bacchusban az ókor az emberi kedélyben uralgó, annak esendőségét különböző eszközök által felrázó természetet, úgy mint a nyájasságot, jó kedvet, a természet nyújtotta örömeket, ezeknek többféle tulzott élvezetét, mint a bor, szerelembeni kicsapongást sat. idealizálta, ³⁾. — A bacchus-dionysos tiszteletnek (*cultus*) egész köre volt, az ugynevezett *bacchus-kör*, melyhez a természetszülte örömek, a jókedv, élvezet, kicsapongás személyesítői: a *satyrok*, *nymphák*, *satyrnők*, *mánadok* sat. — egyszóval a *bacchansok* és *bacchansnők* egész legioja tartozott ⁴⁾.

Leggyakoribbak a Bacchusnak mint *boristennek* ünnepét tárgyazó jelenetek. Ilyen ünnepet állít előnkbe az említett féldombormű is.

Könnyűszerűen öltözött, zilált fürtű, jókedvű, — valószínűleg tánczó bacchansnő képezi a főalakot, mely a vennyigebotot (*hasta pampinea*, *thyrsus*), melynek csucsára a szőlőlevelek és gerezdekből álló csokor van tűzve, s mely egy szalaggal (*instita* vagy *mitra*) van átkötve, tartja jobbában ⁵⁾. — E thyrsus csucsáról lefutó — némileg, hogy anachronismussal éljek, a jelenet arabeskjeiképen használt — levelekkel vegyes szőlőgerezdeket kis bacchansfiu vágdossa.

A tábla letörött fele is a leirotnak kiegészítésül valószínűleg hasonló jelenetet ábrázolhatott, csak hogy megfordított állásban. Ugyanis a tábla nagyságából ítélve a bacchansnő előtolt balkezét könnyen nyujthatá más bacchansnőnek, kinél aztán a thyrsus, az ebből lefutó arabeskek, bacchansfiu, satyr sat. ábrája fordított állásban ismétlődött.

Véleményem szerint e táblára vésett jelenet *szüreti-örömek*, *vigság emlékének*,

¹⁾ L. K. O. Müller, Archaeologie sat. §. 350. 3.

²⁾ U. o. §. 350. 2.

³⁾ L. K. O. Müller Archäologie sat. §. 383 s köv.

⁴⁾ U. o. §. 385 s köv.

⁵⁾ Leírásukat lásd Anthony Rich., Dictionnaire des antiquités romaines et grecques, Edit Chéruei. Paris 1859, 314, 643, 335 és 408 l. l.

és pedig az ily jelenetek szokott képzésétől nem eltérő modorban faragott *plastikai ábrázolata*.

Érdekes e helyütt megemlíteni azon körülményt, hogy mindezen leirt tárgyak a tulajdonos báró úrnak székelyföldvári szőlőjében véghezvitt rigolizálások alkalmával találtattak.

628. 1 1/2" vastagságu fehér márvány fogadványtábla. Álló Apollónak — (az íj feszítésre szolgáló bőrt, vagy ruhát tartó?) — jobbra fejére áttéve, illetőleg azon nyugtatva; balkeze a három húrú lantra (*lyra*, vagy *kithar*) van támasztva, mely egy oltáron vagy jobban oszlopon áll. A tegez és íj a jobbláb mellé van letéve.

Apollo az üdv és rend, zene és jövődőlés istensége vala, ki a zene által a kedélyt lecsendesíté, s a jövődőlés által a dolgok magasabb rendére utalt ¹⁾; továbbá napisten (*Phoebus*), a vers és zene feltalálója, muzsák elnöke (*musagetes*) is vala; s a rómaiak által még az orvoslástan feltalálójaként (*medicus*) s gyakran a források védnökeként is tiszteltetett. Találmányai miatt, vagy másként kiállott küzdelmeiből, vagy pedig nyugodt állapotából származott kedélyhangulata szerint kétféleképen állítottak elő plastikai ábrázolatai. — T. i. vagy a *küzdő*, vagy a *megszelidült, nyugvó* istenség képeztetett ²⁾. Ez utolsó kedélyállapotában van *Apollo* fogadmányi táblánkon is előtűntetve. Az íj használatában megfáradott jobb kar a fejre áttéve nyugszik; így a tegez (*pharetra*) és íj (*arcus*) félre vannak téve; a balkéz azonban a lyrát átfogván — mintha felakarná azt ragadni — úgy látszik mintha a *zene istene* nyugalommal és vidámsággal zenélni akarna.

Ezen tábla kivételkint a többitől egészen ép. Érdekesbbé e műdarabot azon felirat teszi, mely a tábla aljára van ekint bevésve :

APOLLINI
ATILIVS CELSIA ³⁾NVS DEC VSLM
APOLLINI

azaz Apollini Atilius Celsianus decurio votum solvit lubens merito Apollini.

Emelte tehát e fogadmányi táblát (*tabula votiva*) Apollonak, tőle nyert bizonyos kedvezményért, melynek kinyerhetésére fogadalmat tett volt, ezen fogadmány teljesítésül Atilius Celsianus decurio.

Decurionak neveztetett a római telepítvényekben, városokban (*colonia, municipium*) a tanácsos, a katonaság viselésétől mentesített több rangú városi, polgári hivatalnok; nemkülönben tíz embernek vezetője valamely lovas osztálynál. Hogy polgári, vagy katonai decurio vala-e Atilius Celsianus, meghatározni nem tudjuk.

Hogyha a római valamit meg- vagy elnyerni, szerencsésen véghezvinni akart : valamelyik *illető istenségnek* kérelme teljesítése esetében ajándékadást ígért, *fogadott*. Ha aztán kérelme, vagy óhajtása teljesült, az ígért ajándékot, fogadványt, mely arany-, ezüst-, innejáték-, oltár-, vagy szoborból sat. állott, az istenségnek feláldozván — *megadta*. Innen ered a „*votum solvit libens* vagy *lubens*“ kifejezés, azaz : *fogadmányát örömmel lefizeté teljesíté*.

629. Fejérmárvány tábla-töredék, e csonka felirattal APOI..... azaz : Apollini.

Az elősorolt plastikai ábrázolatok mindannyia egyébiránt igen együgyűen, modorosan, sőt durván van faragva, s leszámítva az archaeologiai érdeket, műbecsrel legkevesebbé sem bírnak. Miután e körülményből kifolyólag felismerhető, elhatározott típus-

¹⁾ L. K. O. Müller, Archäologie sa. § 359. 1.

²⁾ L. u. o. §. 361, 1—2.

³⁾ Az A és N. összefonva.

sal e faragványok nem bírnak, s együgyü kivitelök épen semmi műiskolának — habár modoros kinövésben is — jellegét nem nyújtják támpontul az archaeolognak annak meghatározására, melyik kornak, — ha valjon a római és görög műiskolának-e szüleményei azok? — igen nehéz lenne azon kort meghatározni, a melyből ezen római műemlékek származnak, s részemről nem is merek biztos meghatározást jogosultan feltolni. Ha azonban figyelembe vesszük a körülményeket, hogy t. i. — mint említők is — Herculesnek leírt táblánk szerinti ábrázolata különösen az Antoninek korában vala szokásos; — továbbá, hogy a leírt 4, 5, 6, 7, 8 szám tábla igen egy nemben (genre) van vésvé, s valószínűleg egy kéznek műve; — hogy végre kitünően az említett Antonini korszak szolgáltatja nekünk Erdély — a régi Dacia — sok részeiből a legszámosabb s érdekesebb plasztikai, és epigraphiai emlékeket, nem minden valószínűség nélkül állithatnók talán, hogy mindezen leírt műemlékek az Antoninek bölcs országlása éveiből (138—180 Kr. u.) erednek.

630. Találtak még egy ásatás alkalmával két darab ezüst, és öt darab római rézpénzt. Egyik ezüst pénznek körirata az előlapon (*avers*) ANTONINVS PIVS, AVG a hátlapon (*revers*) VOTA SVSCEPTA X; a másikon csak az imperator neve olvasható: SEVERVS (vagy L. Septimius *Severus*, vagy M. Aurelius Alexander *Severus*). A rézpénzek pedig a rozsdától teljesen megemésztve levén, köriratuk nem olvasható.

631. Találtak Székely-Földvár határán, — különösen a római *castrum stativum* helyén — biztos adatok szerint igen nagy számban „L XIII“ bélyeggel megjegyzett római épülettéglák. Ezen körülmény kétségtelenné teszi azon tényt, hogy Székely-Földváron a 13-dik római kettős (*gemina*) ezred, vagy máskint a „*legio XIII. gemina Gordiana*“ vagy *gemina Antoniniana*“¹⁾ tanyázott, s foglalá el az ottani álló táborhelyet.

Vége azon kérdésre nézve: *hogyan neveztek azon római telepet (colonia), melynek romjai között találtak a leírt archaeologiai tárgyak?* — szerény véleményemet röviden óhajtom kimondani. — Röviden mondom, mert ha valamely eddig ismeretlen daciai római-telep nevét meghatározni akarjuk, kénytetve vagyunk terjedelmesen, s collectiv érdeemben szólni a tárgyhoz, szándékosan szétbontani, s összezilálni nem akarhatván a kérdésnek még nem elég biztos adatok alapján taglalata által azon összehozást s egymásból következtetést, mely a Dáciában felmutatható római álló táborhelyek, katonai telepek és városok között létezett. — A *Ptolemaeus geographus*, és a *Peutingerről* nevezett földabrosz adatainak az Erdély területén található, s kétségtelenné elismert római telepek hálózatával való összeegyeztetése, az e feletti vizsgálódás, a két kutfő által megnevezett telepek elhelyezése, jobban holfektöknek meghatározása egyébiránt oly bonyolult csomót ad kezünkbe, hogy azt csak figyelemmel, biztos tényekre támaszkodva lehetend felbontani! Előkészületeket tevéen a kérdéshez való terjedelmesebb hozzászólásra: a székely-földvári telep nevének meghatározása körüli véleményemet ezuttal csak fővonásaiban körvonalozom.

A *Peutingerről* nevezett Septimius Severusféle *posta* földabrosz Apulumtól kezdve a *sarmaták felé* következő római telepeket jelez meg: *Brucla*, Apulumtól 12 milliarerai ($2\frac{2}{5}$ n. m.), ettől *Salinae* viszont ugyanakkora távolságra.

Az Apulum (*Károly-Fehérvár*) és Salina (*Torda*) közötti távolság tehát 24 milliarera — $4\frac{4}{5}$ n. mértföldre van téve. Miután azoiban a Károlyfehérvár és Torda közötti távolság 7 geographiai, vagy a mostani utvonal szerint 9 n. mértföldet teszen: nyilvánvaló, hogy azon földabrosz rajzolója feledett egy telepet Brucla és Salinae közé berajzolni. — Nem rosszul helyezi tehát ebből kifolyólag érdemdu archaeologunk, a szenterzsébeti

¹⁾ Ily melléknévvel ruháztatott fel a 13-dik római legio mind a néptől, mind a senatus és hadseregtől kedvelt ifju Marcus Antoninus Pius Gordianus császár (240—244 kr. u.) tiszteletére.

tudós lelkész Ackner — Mannert nyomán — Brucla és Salinae közé *Marcoclavát* vagyis a Ptolemaeus *Marcodava*-ját ¹⁾).

Ha már e tételt mint valószínűt elfogadjuk : kénytelenek vagyunk nem mindenben követni Acknert a további elhelyezéseknél. Ő ugyanis Bruclát korábban *Koslárdhoz* ²⁾, később *Krakó és Tibor közé* ³⁾; *Marcoclavát* előbb *Miriszlóhoz* ⁴⁾, utóbb *Várfalvához* ⁵⁾ helyezi; de ha tekintetbe vesszük a távolsági mértékeknek a valóságtól elütő nagy különbözősét : elfogadhatóbbnak tartjuk következő saját helyezésünket : Apulumtól 12 milliara (2—2²/₅ n. m.) távolságra *Bruclát meghagyjuk Koslárdnál*; — ettől, miután nem tudhatni ha a Peutingerféle földabrosz Brucla után jegyzett 12 milliara a Brucla és Salinae, vagy tán *csak* a kifeledett *Marcoclava* és Salinae közötti távolságot akarja-e jelölni, — Bruclától mondjuk mintegy 25—27 milliarenyira — (jogosítva lévén nagyobb távolság vételére, annyival inkább, hogy ezen mérték a *Koslárd és Székely-Földvár* közötti mintegy 5²/₅ n. m. távolságnak igen jól megfelel), helyezhetnők *Marcoclavát Sz.-Földvárhoz*; végre innen 12 milliara, azaz=2²/₅ n. mértföldnyi távolságra (a melynek mintegy megis felel a Sz. Földvár és Torda közötti távolság) esnék *Salinae-Torda*.

Ha érvényt nyerhetne e tételünk, úgy — következésképen — változást kellene szenvedni Ackner azon állításának, mely szerint ő Sz. Földvárhoz *Patavissát* helyezi ⁶⁾.

A prágai Cseh Muzeumnak „Pamatky Archaeologické a Mestopisné. Redaktor K. V. Zap“ czimű folyóirata 1859-diki folyamában szinte találunk magyarországi régiségleletekről közleményeket, melyek ugymond Dr. Reusz Gusztáv feljegyzései szerint Német Bozena által tettettek közzé.

Ezen töredékes értesítések leginkább Gömör, Hont, Zólyom és Borsod vármegyék pogánykori régiség leleteire vonatkoznak. Így

632. Perjesen (Gömör várm.) egy ligetben kőlap alatt számos bronz tárgy találtatott, melyek közül tetemes rész a Cseh Muzeumnak küldetett a Magyar Muzeum helyett.

633. Felső-Pokorágyon (hol?) sírhalmokat említ, melyekben kelta ezüst érmek találtattak.

634. Althütten (? Borsodban) nevű helyen terjedelmes földalkotmányok láthatók, melyek területén bronzgyűrűk, karpereczek, keltek és hamvedrek találatnak, ezek közt római érmek is, nevezetesen Diocletian pénz s mintegy 500 darab más ezüst pénz, kelta éremnek tartva, találatott.

Ohajtottuk volna, hogy a hazai régészet s a nemzeti becsület ottani baráti ezek tudósításával és beküldésével a Cseh Muzeum barátjait megelőzve, a Magy. Akademia archaeologiai bizottságát s a Magyar Muzeumot örvendeztették volna meg!

¹⁾ Jahrbuch der k. k. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien II. B. 1857, 87 l.

²⁾ Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt I. B. 1845, 28 l.

³⁾ Jahrbuch der kk. Central Commiss. u. o. 87. l.

⁴⁾ Archiv sat. 28. l.

⁵⁾ Jahrbuch sat. 88. l.

⁶⁾ L. Archiv sat. III. B. 1857, 79—80 és 98 l. l. — Megjegyezni kívánom itten, hogy az erdélyi muzeumegyletnek értekezések felolvasására szánt f. évi 1-ső gyűlésén felolvasott ily czimű közleményben „Rómaiak nyoma Erdély északi részeiben“ bebizonyítani törekedtem azt, hogy *Patavissa a Kolozsvárnál* létezett valószínűleg nagykiterjedésű római castrum stativum és colonia romjainál lenne keresendő.

